

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬО-ІНТОНАЦІЙНИХ ОСНОВ СЛУХОВОЇ СВІДОМОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАВСЬКОГО ПІЗНАННЯ МУЗИКИ

Стаття присвячена дослідженню проблеми виконавської підготовки студентів на основі формування художньо-інтонаційної слухової свідомості. Розглядаються змістові особливості виконавського пізнання музики, методика формування слухомисленневих стратегій в контексті художньо-інтонаційних завдань.

Формування особистості у лоні музичного мистецтва є цілеспрямованим і послідовним процесом залучення людини до високих духовних цінностей, акумульованих у смисловому просторі музичного твору як художньої реальності. Осягнення феномену художньої реальності є розширенням кордонів світу Людини, вивільненням її сутнісних сил. Адже, на думку філософів, мистецтво відтворює дійсність в її можливості і здатне актуалізувати ті життєві явища, які існують лише потенційно [1: 85]. Звідси відкриваються можливості розкриття через музику художніх потенцій буття, які, одночасно, здатні розширювати "горизонти інтерсуб'єктивності" (С. Кримський). Музика постає тут як модель репрезентації абсолютного, і, як така, виступає предметом пізнання. З іншого боку, серед функцій музики як мистецтва виділяють збереження світопорядку, його гармонії і рівноваги, "перекриття прірви між ідеальним і реальним" (Г.-Г. Гадамер), що дає можливість розглядати її як специфічну форму освоєння дійсності.

Таке розуміння сутності музики зумовлює розширення змістових меж процесу музичного навчання, залучення до предметного кола музичного пізнання її віртуальних вимірів. Пізнати буття, за В. Медушевським, означає не підмінити його описом, а стати до нього причетним [2: 224]. Звідси, пізнання музики, що прагне осягнення її сутності, має стати буттєвим входженням в музичну реальність.

Означені концептуальні засади актуалізують художньо-інтонаційний підхід до формування слухової свідомості музикантів як ментального механізму духовного музичного пізнання. У спектрі виконавського осягнення музики такий підхід дозволяє окреслити змістові та процесуальні характеристики слухомисленневих стратегій, на яких базується художнє музичне виконання.

Проблема музичної слухової свідомості лежить в площині досліджень, пов'язаних із питаннями музичного мислення. Останнє отримало широке висвітлення в працях з музикознавства (Б. Асаф'єв, М. Арановський, М. Бонфельд, В. Медушевський, М. Михайлов, Б. Яворський та ін.), музичної психології та теорії виконавства (А. Готсдинер, В. Григор'єв, Л. Бочкарьов, Г. Єржемський, Г. Цагареллі та ін.), музичної педагогіки (Н. Антонєць, І. Гринчук, В. Крицький, Н. Мозгальова). Особливості процесу музичного інтонування в сучасних дослідженнях розглядалися В. Колонєєм, А. Малинковською, О. Марковою, М. Переверзєвим та ін. Фундаментальність проблеми інтонаційної сутності музики зумовлює її невичерпність. Метою статті є розкриття художньо-інтонаційної сутності слухової свідомості музиканта-виконавця та методичних засад її формування у процесі виконавської підготовки студентів. Це передбачає звернення до феномену інтонації як художньо-звукової єдності, джерел континуальності музики, внутрішньої динаміки її розгортання у часо-просторі музичної свідомості, окреслення змістових та процесуальних особливостей виконавського пізнання, зорієнтованого на активізацію художньо-інтонаційних вимірів слухової свідомості майбутніх педагогів-музикантів.

Музична інтонація (від лат. *Intono* – вимовляю наспівно) є формою звукового мислення, становлення художньої думки, об'єктивованої у музичному мовленні. Процес інтонування (внутрішнього, прихованого для стороннього вуха, мисленого співу-інтонування) є безпосереднім показником творчої роботи музичного мислення, як мислення музикою, на відміну від мислення про музику, "інструментом" такої роботи (В. Москаленко) та її сутністю [3: 48]. В інтонаційній теорії (Б. Асаф'єв) стверджується семантична сутність музичної інтонації. Інтонація, як "специфічна форма мислення людини про дійсність, про себе саму, що пізнає, перетворює світ", здатна акумулювати особливого роду "надущільнену" (В. Медушевський) інформацію "про життя, духовну реальність... В інтонації інтегровані і узагальнені, і конкретні прошарки цієї інформації. Вона поєднує безмежність відтінків значень (багатозначність) із надточністю проникнення в сутність явища" [4: 149]. Підкреслюючи "семантичну серцевину", що робить звукову лінію істинно музичним явищем, А. Малинковська пише: "Відношення між звуками в мелодії, їх послідовне об'єднання в лінію зумовлене, передусім, розгортанням в ній інтонаційного змісту; лінія є мелодією тоді, коли в ній сприймається виражена в звуковій думка-образ" [4: 138].

Пошук інтонаційної виразності у виконанні музики балансує між інтра- та екстрамузичним, внутрішньо-музичними закономірностями, що зумовлюють процес інтонування, та художнім змістом, який розпізнається і розкриває себе через виконавське інтонування. "Звуки, що входять до мелодії, пов'язані між собою ритмічними та інтонаційними тяжіннями, котрі у гарній, логічній мелодії дуже міцні, обов'язкові і надають їй неповторності, сенсу, змістовності... Необхідність організованості звучання втілилась у ритмо-інтонаційні закони, що діють у музиці більш всебічно, сильніше, імперативніше, ніж у поезії, слові" [5: 22-23]. Ритмо-інтонаційні закони, тобто закони природного часового становлення інтонаційної тканини, зумовлюються закономірностями музичного формотворення, визначальними серед яких є ладогармонічні особливості тексту. При цьому ладогармонія уявляється як своєрідний звуковий простір (фактура у тривимірній системі координат: "горизонталь – вертикаль – глибина"), кризь який рухається мелодія у безперервному розгортанні інтонацій-думок, і в якому енергію руху задають звуко-акустичні закономірності ладогармонічних переходів.

Таким чином, музичний твір може розглядатись як певна синергетична система, в якій діє принцип резонансу – результат ладоритмічної (за Б. Яворським) інтенції слухової свідомості. Виникає здатність свідомості уможливити синтезувати гравітаційне поле "тіла музики" за його інтонаційно-ладовими "координатами". Розгортання музики, як інтонаційне становлення звукозмісту, стає, одночасно, розгортанням змісту інтонаційної свідомості. Інтонування музичної тканини тут – "звуковиявлення, що керується диханням і осмислюється діяльністю інтелекту людини" (Б. Асаф'єв) – головний когнітивний "канал" між художньою свідомістю виконавця і змістовим полем музики, адже "зміст... є злитим з інтонацією як звукообразний смисл" [6: 275]. Техніка виконавського інтонування – у відчутті внутрішньої напруженості, "вагомості" звукозв'язків, озвучуванні мислимого простору між крайніми звуками інтонаційної побудови, спостереженні

закономірностей ладового становлення музичної тканини, підпорядкуванні мислення "інтонаційно сплетеної" музичної тканини її розгортанню у часі за ладоритмічною конструкцією (термін Б.Яворського). Загострене відчуття ладогармонічних тяжінь відкриває можливості слухової уяви до широкого, логічно організованого фразування, відтворення природної ритмо-інтонації, відчуття цілісної форми. Процес виконання стає процесом спостереження внутрішнього розгортання інтонаційно-ладової тканини музики, підкорюючи слухове поле виконавця об'єктивним законам цього розгортання.

Думка, насичена силою уяви, ніби занурюється в музичний предмет, настроюється на одну з ним "хвилю". Цікаво порівняти з філософським баченням процесу пізнання: "Нав'язуючи йому (предмету – *О.Б.*) свій ритм, ми тим самим не почуємо ритму життя самого предмета. Коли ж ми рухаємося у змісті предмета, всередині його образу згідно з його-таки визначеннями, відповідно до життя самого предмета... – ми мислимо його" [7: 189].

Внутрішнє "бачення", внутрішнє моделювання музики у змісті свідомості виходить далеко за межі лише слухової уяви. На підкріплення слухової домінанти, як показують дослідження сучасної психології, виступають уявлення широкого спектра, зокрема, просторові уявлення – кольорів, рухів тощо. Для свого збагачення, насичення змістом слухові уявлення шукають підтримки на ірраціональному рівні свідомості, використовуючи різномодальні асоціації. Діапазон їх коливається від абсолютно "віртуальних" до конкретнообразних. Якщо до перших можна віднести уявлення музичної фактури, її тембрових і динамічних розшарувань, то до останніх належать, скажімо, уявлення клавіатури, клавіатурна топографія "технічного фразування" (Ф. Бузоні) фактури, аплікатурно-клавіатурні схеми, проекція фортепіанної фактури на клавіатуру інструмента у вигляді геометрично подібних відстаней між клавішами-звуками тощо.

В основі методики формування художньо-інтонаційної слухової свідомості майбутнього педагога-музиканта – усвідомлення процесу музичного виконання як звукомовлення, часового розгортання виражених музичною інтонацією невербалізованих смислових зворотів; інтуїція музичного звука як художнього феномена, крізь "прозорість" якого являють себе глибинні пласти життєвого смислу музики. У такій своїй якості музичний звук уявляється голограмою буття (у В. Медушевського – "голограмою Всього", тобто надає "повноту світовідчуття" [2: 31].

Методи музичного пізнання складають змістову основу методики виконавської підготовки студентів на основі формування художньо-інтонаційних основ слухової свідомості. Процесуальну складову методики становить система методів викладання і способів пізнавально-творчої роботи студентів. Динаміка процесу формування у студентів слухомисленневих стратегій в контексті художньо-інтонаційних завдань ґрунтується на поступовому переході від інтрамузичних джерел виконавського інтонування до його художніх проекцій. Останні забезпечуються стимулюванням рефлексії та використанням сугестивних прийомів "художньо-образного наведення" (введення студента у художньо-смислове поле музичного твору), "художньо-комунікативного орієнтування" (становлення артистичного самовідчуття студента, усвідомлення себе як посередника між двома

світами – художньою дійсністю і духовним світом слухача), асоціативних методів "емоційно-почуттєвого узагальнення" (виклик образних уявлень шляхом метафоричних узагальнень художнього змісту музики. Переведення інтенції свідомості з конкретної образності на емоційне узагальнення змінює характер звукотворення, надаючи йому більшої витонченості та глибини), "художньо-концептуального синтезу" (художніх аналогій, спрямованих на досягнення цілісного відчуття/переживання емоційного фону музичної драматургії), активізацією таких способів творчого пізнання, як "заглиблення в образ", "художня звукотворчість" тощо. Особистісно зорієнтовані художньо-асоціативні методи навчання спрямовані на формування у молодих музикантів потреби особистісного звуковираження і духовного спілкування на рівні "виконавець – музика/художня дійсність – слухач".

Таким чином, формування художньо-інтонаційної слухової свідомості має бути основою процесу виконавської підготовки майбутніх педагогів-музикантів, оскільки за його умови розширюються межі творчого пізнання музики.

Стаття не вичерпує всіх аспектів заявленої проблематики. Окремого дослідження вимагають, зокрема, питання формування художньо-інтонаційних виконавських уявлень на основі стильового підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримський С. Запити філософських смислів. – К.: ПАРАПАН, 2003. – 240 с.
2. Медушевский В. Интонационная форма музыки: Исследование. – М.: Композитор, 1993. – 262 с.
3. Москаленко В. До визначення поняття "Музичне мислення" // Українське музикознавство. – Вип. 28. – Музична україністика в контексті світової культури: Науково-методич. зб. – К.: НМАУ, 1998. – 48-53.
4. Малинковская А. Фортепианно-исполнительское интонирование: Проблемы художественного интонирования на фортепиано и анализ их разработок в методически-теоретической литературе XVI-XX вв.: Очерки. – М.: Музыка, 1990. – 186 с.
5. Либерман Е. Творческая работа пианиста с авторским текстом. – М.: Музыка, 1988. – 236 с.
6. Асафьев Б. Музыкальная форма как процесс. – Кн. 1-2. – Л.: Музыка, 1963. – 376 с.
7. Цуккерман В. Теория ладового ритма и её применение // Пролетарский музыкант. – М., 1929. – № 7-8. – С. 48-52.
8. Возняк В. Лимонченко В. Мислення та уява // Філософська і соціологічна думка. – 1995. – № 11-12. – С. 170-210.

Матеріал надійшов до редакції 19.09. 2007 р.

Бурская Е.П. Теоретико-методические аспекты формирования художественно-интонационных основ слухового сознания в процессе исполнительского познания музыки.

Статья посвящена исследованию проблемы исполнительской подготовки студентов на основе формирования художественно-интонационного сознания. Рассматриваются содержательные особенности исполнительского познания музыки, методика формирования слухомыслительных стратегий в контексте художественно-интонационных задач.

Burska O.P. Theoretical and Methodical Aspects of Acoustic Consciousness Artistically-Intonation Bases Formation in the Process Music Performance Cognition.

The article is devoted to the research of performing preparation problem of students on the basis of artistically-intonation consciousness formation. The content peculiarities of music performing cognition are examined as the artistically-intonation phenomenon; methods of auditory-mental strategies formation in the context of artistically-intonation tasks are viewed.